Столипін та єврейське питання

Столипін (у білому мундирі праворуч) при представленні імператору єврейської делегації та піднесенні нею Тори, 1911 р.

За багато десятиліть радянський ідеологічний наратив нав'яз у зубах: царська влада пригнічувала та експлуатувала трудящих, імперія була в'язницею народів, а тому революція в Росії була неминуча. Потім СРСР спочив у бозі, і наратив почав змінюватися. Повалений цар виявився не такою вже поганою людиною, не без недоліків, але Росію любив. На початку XX століття Росія була однією з економік з найстримкішим ростом у світі, а з експорту зерна взагалі була попереду всієї планети, а супостати повалили імператора, та ще й розправилися з ним без суду і слідства. І замість достатку отримали громадянську війну та Голодомор, умертвивши в країні, багатій на продовольчі ресурси, сім мільйонів людей.

І хто ж зробив цей переворот? Багато хто, як віце-спікер Держдуми РФ Петро Толстой, досі впевнені, що деякі нахабні молоді люди, які понаїхали з містечок з наганами, і обрушили імперію. І справді, кому ще було під силу спокусити Росію зі шляху істинного? Не вдаючись у статистичні міркування, замислимося, чи могла країна уникнути революції, і чи був шанс запобігти активній участі євреїв у революційному русі?

Ключовим гравцем, який багато в чому визначав долю Росії на початку минулого століття, безсумнівно, був Петро Аркадійович Столипін, котрий обіймав з 1906 до 1911 рр. посади голови МВС та голови Ради міністрів. Свою посаду Столипін обійняв наприкінці революції 1905 року. Діяла друга людина в країні дуже жорстко, зокрема, він запровадив військово-польові суди і посилив покарання за багато злочинів, що увійшли до категорії тяжких. Але своє завдання прем'єр бачив не лише у придушенні революції (що йому, загалом, вдалося), а й у профілактиці подібних сплесків.

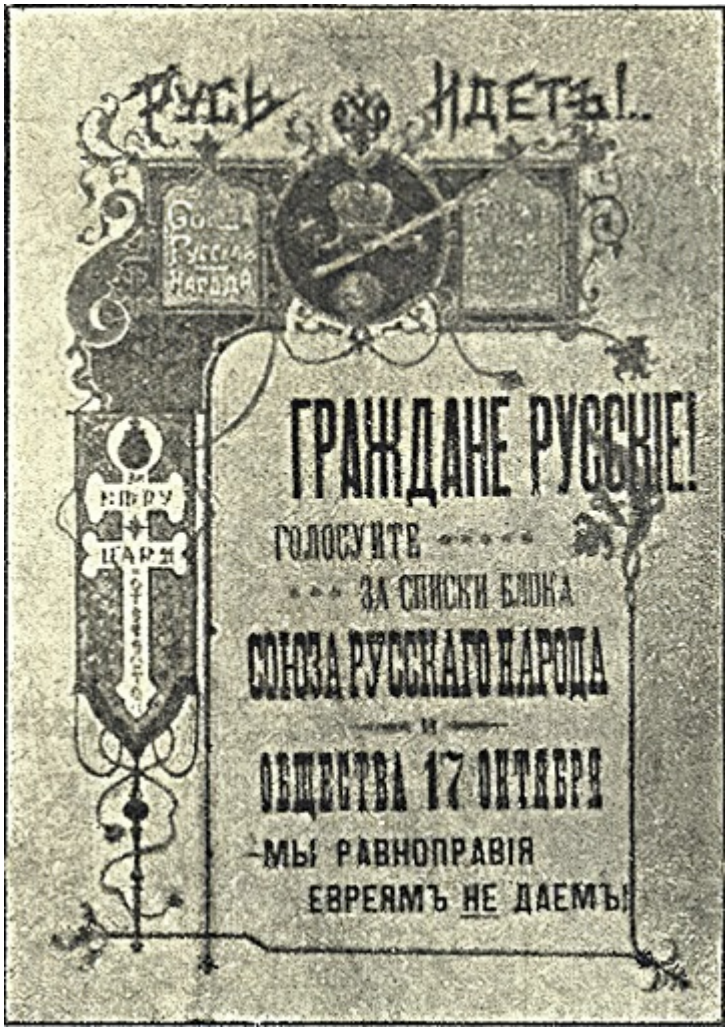
Гродненський губернатор Столипін у 1902 році

На портреті кисті Іллі Рєпіна, 19

Оскільки селяни становили більшість населення Росії, основні зусилля Столипін направив на проведення аграрної реформи, головним змістом якої стало запровадження приватної власності на землю. Однак, від уваги прем'єр-міністра не сховалися й інші гострі проблеми, зокрема, єврейське питання, з яким він зіткнувся, ще будучи ватажком дворянства в Ковно та губернатором Гродно. Євреї у цьому регіоні були дуже помітною групою, особливо серед міського населення. Як і скрізь, вони зазнавали жорсткої дискримінації, більшість жили в злиднях, поповнюючи собою як лави емігрантів, так і революціонерів. Треба сказати, Столипін непогано ладнав із євреями, так, за його ініціативою в Гродно було відкрито єврейське двокласне народне училище.

Посаду голови Ради міністрів Столипін зайняв у 1906-му, коли низка погромів вкотре витіснила частину єврейської молоді в революційний рух. Виступаючи проти цих погромів, прем'єр опинився у скрутному становищі. Як відомо, ініціатори багатьох погромів входили до «Союзу російського народу» (СРН) — організації, яка активно сприяла уряду у придушенні революційних виступів. Тому, з одного боку, кабінет Столипіна формально виступає проти СНР, але з іншого, виділяє зі спеціальних фондів МВС фінансову допомогу цій структурі.

Листівка та нагрудний значок «Союзу російського народу»

Водночас Столипін наважується на украй важливий крок. На одному із засідань Ради міністрів він просить колег «відверто висловитися про те, що варто поставити питання про скасування в законодавчому порядку деяких ледве не зайвих обмежень щодо євреїв, які особливо дратують єврейське населення Росії й не приносять жодної реальної користі для російського населення... тільки підживлюють революційний настрій єврейської маси». Почалися дебати, після яких Рада міністрів мала винести рішення, подане Імператору як одностайну думку уряду. Більшість міністрів проект схвалили, але Микола II його не затвердив, незважаючи на позицію свого кабінету. Це ключовий момент: цар ознайомився з законопроектом про скасування смуги осілості, але 10 грудня 1906 року відкинув його з мотивуванням: «Внутрішній голос все наполегливіше твердить Мені, щоби я не брав цього рішення на себе».

Тепер євреям нічого не залишалося, окрім боротьби за досягнення повної рівноправності. Чим усе це скінчилося для династії Романових, добре відомо. Щодо Петра Аркадійовича, то, не будучи юдофілом, він намагався знизити градус напруги. З другої половини 1907 року й до кінця прем'єрства Столипіна антиєврейських погромів практично не було. Прем'єр-міністр використав увесь свій вплив на Миколу II, щоби не допустити державної пропаганди «Протоколів сіонських мудреців». Під час каденції Столипіна знову визначено відсоткові норми для студентів-євреїв у навчальних закладах, трохи збільшені порівняно з указом 1889 року. З початком «Справи Бейліса» голова Ради міністрів наказав Київському охоронному відділенню «зібрати докладні відомості в справі про вбивство хлопчика Ющинського та повідомити докладно про причини цього вбивства та про винних у ньому».

Траурна процесія з тілом Столипіна, Київ, 7 вересня 1911 р.

Столипін не вірив у ритуальне вбивство та хотів знайти справжніх злочинців. У такий спосіб, він намагався трохи полегшити становище євреїв, але не досяг серйозних успіхів. Дискримінація не зникла, і євреї розділилися на два потоки: один попрямував на еміграцію, збагативши нові країни свого проживання, інший влився у російський революційний рух.

За іронією долі, життя Столипіна було до останніх днів пов'язане з євреями, й обірвав його в київському Оперному театрі теж єврей — Дмитро Богров. Так чи інакше, найдалекоглядніший прем'єр-міністр Російської імперії переслідував революціонерів, серед яких було багато євреїв, а з іншого боку, намагався законодавчо зрівняти євреїв у правах. Усе з тією ж метою — зупинити поширення радикальних ідей, які можуть призвести до хаосу. Ніхто не знає, яким шляхом пішла б історія, але Столипіну не вистачило часу, а цареві мудрості. Інше відомо.

Веніамін Чернухін, спеціально для «Хадашот»